

Four Modes of Love and the Issue of Polyamory

UDC: 1 (091)+177.61

DOI: <https://doi.org/10.15421/172610>**Oleksandr Kulyk**Dr.Sc., Full Prof., <https://orcid.org/0000-0001-5581-7040>, prof.kulyk@gmail.com*Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)*

Abstract

The relevance of this study is determined by the growing interest of contemporary philosophy in the problem of love as a fundamental anthropological and social phenomenon. Of particular importance is the interpretation of love in the works of C. S. Lewis, who, in his book *The Four Loves*, proposed the concept of four modes of love: storge (affection), philia (friendship), eros (romantic love), and agape (charity). This concept is significant not only as a theoretical classification but also as an attempt at a comprehensive understanding of different forms of the experience of love.

The purpose of the article is to provide a philosophical analysis of the four modes of love in Lewis's interpretation and to clarify the question of their interrelation: whether they are distinct entities or aspects of a single Love.

The results. It is shown that Lewis does not treat storge, philia, eros, and agape as isolated and self-sufficient forms of love. For him, they are rather different modes, or manifestations, of one whole – love as such. The article also shows that Lewis's conception of love is original and differs from the corresponding theories of Plato, Aristotle, Miguel de Unamuno, Sigmund Freud, Arthur Schopenhauer, and Herbert Marcuse. Another result of the study is the argument that modern concepts of polyamory are not compatible with Lewis's conception of the modes of love, since, although it allows storge, philia, and agape to extend beyond the relationships of two individuals, it does not permit such an extension in relation to the mode of love that Lewis calls eros.

The conclusions. First, Lewis's conception demonstrates that the multiplicity of love relationships can be understood not only as a quantitative extension of eros but also as a multidimensionality of the experience of love, which encompasses other modes as well. Second, the analysis shows that Lewis's four-mode model can serve as a tool for a deeper and more nuanced understanding of love in the modern world, where classical notions of romantic relationships are increasingly being reconsidered.

Keywords: Lewis, Love, Storge, Philia, Eros, Polyamory, Agape

Чотири модуси любові та питання поліаморії

Кулик Олександр*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Дніпро, Україна)*

Анотація.

Актуальність дослідження зумовлена зростаючим інтересом сучасної філософії до проблеми любові як фундаментального антропологічного та соціального феномена. Особливого значення набуває звернення до інтерпретації любові у творчості К. С. Льюїса, який у книзі «*The Four Loves*» запропонував концепцію чотирьох модусів любові: сторге (прихильність), філія (дружба), ерос (закоханість) та агапе (милосердя). Ця концепція є цікавою не лише як теоретична класифікація, але й як спроба комплексного осмислення різних форм любовного досвіду.

Мета статті полягає у філософському аналізі чотирьох модусів любові в інтерпретації Льюїса та з'ясування питання про їхнє співвідношення між собою: чи йдеться про окремі сутності, чи про аспекти єдиного цілого.

Результати дослідження полягають у такому. Показано, що Льюїс не розглядає сторге, філію, ерос та агапе як ізольовані та самодостатні любові. Для нього вони постають радше як різні модуси, прояви єдиного цілого – любові як такої. Також у статті було показано, що концепція любові Льюїса є самобутньою й відрізняється від відповідних теорій Платона, Аристотеля, Мігеля де Унамуну, Зигмунда Фрейда, Артура Шопенгауера та Герберта Маркузе. Аргументовано тезу, що сучасні концепції поліаморії не сумісні з концепцією Льюїса щодо модусів любові, оскільки, хоча вона й вказує на можливість поширення сторге, філії та агапе за межі стосунків двох осіб, проте не передбачає цього стосовно того модусу любові, який Льюїс називає еросом.

Висновки. По-перше, концепція Льюїса демонструє, що множинність любовних стосунків можна розглядати не як кількісне розширення еросу, а як багатовимірність досвіду любові, яка охоплює різні її модуси. По-друге, аналіз засвідчує, що запропонована Льюїсом чотиримодусна модель може бути використана як інструмент для глибокого та нюансованого осмислення любові в сучасному світі, де класичні уявлення про романтичні стосунки дедалі частіше переглядаються.

Ключові слова: Льюїс, любов, сторге, філія, ерос, поліаморія, агапе

Вступ.

Мислителі протягом багатьох століть дискутували щодо змісту чотирьох різновидів любові, які в філософії традиційно позначають відповідно значенню давньогрецьких слів *στοργή*, *φιλία*, *ἔρως*, *ἀγάπη*. Однак, дискусії не вщухають як щодо відмінностей даних чотирьох різновидів, так і щодо того, який є концептуальний зв'язок між ними. Наше дослідження пропонує ще раз повернутися до цієї теми шляхом аналізу вчення про чотири модуси любові, яке запропонував Клайв Стейплз Льюїс.

Нагадаємо, у 1958 році одна з радіостанцій США запросила британського мислителя Льюїса провести серію виступів на ту тему, яку він сам визначить. Льюїс вибрав тему любові і провів низку радіопередач, в яких говорив, чим саме є *στοργή*, *φιλία*, *eros* та *agape*. Потім на основі змісту цих своїх виступів він у 1960 році видав книгу, додавши також і ті свої міркування, які не були висловлені у радіопередачах, наприклад, про відмінність між любов'ю-даром та любов'ю-потребою. Ця невеличка книга викликала велику увагу філософів, ставши одним з найбільш відомих прикладів сучасного осмислення любові та її проявів.

Є чимало дослідників, які займалися вивченням думок, які виклав Льюїс у цій книзі. Зокрема, І. Ділман дійшов висновку, що головною думкою цієї книги є теза «любові недостатньо» (Dilman, 1998, p. 138). Аарон Вілкінсон аргументує, що через усю книгу Льюїса проходить думка, що «коли любов стає богом, вона стає демоном» (Wilkinson, 2012, p. 5). Джейсон Лепоярві стверджує, що в цій праці Льюїса четвертий тип любові «не є синонімом *agape*, а є чимось більш практичним» (Lepojärvi, 2022, p. 1). Це все цікаві результати досліджень думок Льюїса, однак, нас у його книзі цікавить дещо інше – що саме Льюїс мав на увазі під кожним з цих різновидів любові та чим саме його думки відрізняються від позицій інших мислителів, які займалися цими питаннями. Зокрема, нас цікавить питання, чи вважав Льюїс *στοργή*, *φιλία*, *eros* та *agape* чимось принципово відмінним або все ж таки розглядав їх як модуси одного і того самого цілого.

У нашому дослідженні ми спочатку проаналізуємо думки Льюїса про *στοργή*, потім перейдемо до його думок про *φιλία*, продовжуючи наш розгляд аналізом міркувань Льюїса про *eros* та *agape*. В останній частині нашої статті ми приділимо увагу розгляду питання поліаморії в контексті теорії Льюїса про чотири типи любові, оскільки це допоможе нам уточнити питання: пише Льюїс про чотири модуси однієї і тієї саме любові або все ж таки вважає, що є чотири абсолютно різні любові, які не є модусами чогось одного.

Сторге.

Давньогрецьке слово «*στοργή*» Льюїс перекладає англійською як *affection*, що українською мовою означає прихильність. Льюїс вважає цей різновид

любові найбільш поширеним, наводячи такі його приклади, як прихильність батьків до своїх дітей та прихильність дітей до своїх батьків. Він наголошує, що *στοργή* є тим типом любові, який є не тільки у людей, але і у тварин – на думку Льюїса, немає принципової різниці між сімейними чуттями людей та тих тварин, що живуть сім'ями. Він прямо каже, що відчуття мами до своїх дітей є такими саме, як відчуття кішки до своїх кошенят (Lewis, 1988, p. 53), що звісно, виглядає дивно.

Іншим прикладом *στοργή*, який наводить Льюїс, є стосунки між людьми та їхніми домашніми тваринами. Звісно, біографи Льюїса могли б пояснити, чому він не бачив принципової різниці між ставленням батьків до власної дитини і ставленням людини до улюбленої собаки – у Льюїса було складне життя, в якому було замало батьківської любові. Однак, наше дослідницьке завдання полягає не в тому, щоб встановити чому Льюїс так чи інакше трактує любов, а в тому, щоб установити як саме він її трактує. Тому зупинятися на біографічних аспектах філософії Льюїса не будемо. Відмітимо лише, що Льюїс вважає звичку до тої чи іншої персони, яка виникає внаслідок тривалого знайомства, найвірнішим шляхом до набуття прихильності.

Треба зауважити, що Льюїс розділяє терміни «любити» та «подобатися» (в англійській мові це *love* та *like*). І робить він це за тим критерієм, що людям можуть подобатися речі, а люблять люди тільки персон. При цьому, тварин він розглядає не як речі, а саме як персон, тому до них людина і може відчувати той різновид любові, який Льюїс позначає як *στοργή*.

Ще один приклад *στοργή* для Льюїса – це стосунки Дон Кіхота та Санчо Панси. Льюїс називає прихильність «найбільш невибагливим» різновидом любові, вважаючи, що вона може об'єднувати дуже різних осіб. Головно, щоб вони відчували себе добре в компанії один одного та вважали один одного, так би мовити, «своїм».

Нагадаємо, що Льюїс розглядає кожен з чотирьох різновидів любові у контексті його думок про любов-дар та любов-потребу. Серед прикладів любові-дару він називає любов Бога до людей чи любов батьків, які все віддають своїм дітям. Як приклад любові-потреби він називає ситуацію, коли перелякана дитина біжить до своєї мами за допомогою. Що стосується *στοργή*, Льюїс вважає, що в цьому різновиді любові можна побачити і любов-дар і любов-потребу. Наприклад, у стосунках матері та дитини Льюїс виділяє три прояви *στοργή*: 1) любов мати до дитини як любов-дар, 2) любов дітей до їхньої мати як любов-потреба, 3) любов мати до дитини як любов-потреба – бо вона потребує, щоб її потребували діти. Щодо першого та третього з названих пунктів він пише так: «Це – любов-потреба, але те, чого вона потребує, – це давати. Це – любов-дар, але їй потрібно бути потрібною» (Lewis, 1988, p. 54). Таким чином, Льюїс пропонує більш

деталізовану інтерпретацію сторге, ніж Н. Ціроніс, який вважає, що сторге включає в себе тільки два відношення: з одного боку знаходиться дарувальник любові, а з іншого боку – одержувач любові (Tsironis, 2023, p. 184).

На думку Льюїса, бувають як правильні, так і неправильні різновиди сторге. Одна справа, коли мати дбає про свою дитину, допомагаючи їй навчитися самостійно дбати про себе. Зовсім інша справа, коли мати так дбає про дитину, щоб та не мислила своє життя без її допомоги – така мати перетворює свою прихильність до дитини на тягар, який заважає дитині ставати самостійною. Можливість подібної ситуації Льюїс бачить і у стосунках університетського викладача та його студентів – викладач має допомогти студентам стати самостійними дослідниками, бо «належна мета дарування полягає в тому, щоб привести одержувача в такий стан, коли він більше не потребуватиме нашого дару» (Lewis, 1988, p. 54).

Філія.

Переходячи до опису другого різновиду любові, Льюїс перекладає *φιλία* як *friendship*, тобто, дружбу. Він вказує, що у складі прихильності (сторге) та закоханості (ерос) є чуття, які досяжні і тваринам, але дружба є чимось принципово іншим. Людина знаходить друзів не напівсвідомим чином через звичку (сторге) чи за участі інстинктів (ерос), а робить це вільно та свідомо: «Прихильність і Ерос були надто очевидно пов'язані з нашими нервами, надто явно спільні з тваринами. Ви могли відчутти, як вони сминають за нутро й тріпочуть у діафрагмі. Але у Дружбі – у тому світлому, спокійному, раціональному світі стосунків, обраних вільно, – ви звільнялися від усього цього» (Lewis, 1988, p.89).

На думку Льюїса, для друзів важлива не зовнішність тіла, яка є суттєвою для тих, хто закохується, і не досвід життя поруч, який є суттєвим для виникнення прихильності, а те, що друзі мають схожі погляди. Згідно з його інтерпретацією, друзі є однодумцями, яких цікавить щось одне і те саме і які мають схожі погляди з цього предмету. Таким чином, з точки зору Льюїса, друзі – це люди, які спілкуються тому, що вони мають схожі погляди на якесь важливе для них питання.

Слово «філія» має довгу історію використання в контексті опису любові. І значення, в якому різні автори використовували це слово, не завжди таке саме, яке виклав Льюїс у своїй книзі. Хоча Гесіод розпочинає свою «Теогонію» зі згадки Еросу, в цьому творі є і чимало згадок філії – як зазначає Віталій Туренко, коли Гесіод пише про філію, він зосереджує свою увагу саме на близьких стосунках між людьми, особливо фізичних та сексуальних, маючи лише поодинокі випадки позначення цим терміном стосунків між друзями та державами (Turenko, 2022, p. 217). Саме слово «філія» використовував Емпедокл, коли казав про одну з тих двох вічних сил, взаємодія

яких визначає зміни у всесвіті (Empedocles, 2001). За вченням Емпедокла, Філія (в українських перекладах – Любов) поєднує, а Розбрат розділяє. Інший приклад використання слова «філія» – це укладений Піфагором термін «філософія», який складається зі слів «філія» та «софія», що традиційно перекладають як любов до мудрості.

Окремо звернемо увагу на впливове вчення про філію, яке розвинув Аристотель в своїй «Нікомаховій етиці». Традиційно слово «філія» в даному творі перекладають саме як «дружба» і за змістом думок Аристотеля його вчення про філію є доволі близьким до того, про що пише Льюїс. Однак, є і суттєві відмінності. Наприклад, античний мислитель тлумачить філію більш широко, ніж Льюїс, охоплюючи цим терміном не тільки ті стосунки, які Льюїс позначає як філію, але і ті стосунки, які Льюїс позначає як сторге (Aristotle, 2004).

Ерос.

Третій різновид любові, про який пише Льюїс – це *έρως*, який він розуміє як закоханість («that kind of love which lovers are "in"»). Він пише так: «Під Еросом я, звісно, маю на увазі той стан, який ми називаємо “бути закоханим”; або, якщо бажаєте, той різновид любові, у якому перебувають закохані» (Lewis, 1988, p.131).

На думку Льюїса, сексуальні чуття та закоханість – це не одне і те саме, бо сексуальний досвід можливий і без закоханості, а закоханість включає в себе не тільки сексуальні чуття. Льюїс припускає, що іноді закоханість може виникнути внаслідок сексуального потягу, але наголошує, що зазвичай закоханість виникає у вигляді захопленості тою чи іншою особою в усій сукупності її проявів, а сексуальний компонент цієї захопленості стає значущим не відразу.

Описуючи один з прикладів закоханості, він каже, що закоханому потрібно бути не з будь-якою жінкою, а саме з тією жінкою, в яку він закохався, і що прагне цей закоханий передусім бути поруч з нею, а не здійснювати статевий акт. За словами Льюїса, найточнішою ознакою закоханості є те, що закохана людина, якщо її поставити перед вибором: зазнати багато приємного, але бути без коханої людини або зазнавати багато неприємностей, але бути поруч з коханою людиною, вибере останнє.

Щодо того різновиду любові, який позначають словом «ерос», в історії думки можна знайти чимало, починаючи зі слів Гесіода, який писав в своїй «Теогонії», що Ерос – один з перших богів, який підкорює і людей, і богів, позбавляючи їх здатності міркувати. Однак, мабуть, найбільш впливовими в історії філософії є міркування щодо еросу, які були викладені Платоном в його діалозі «Бенкет».

Оскільки в «Бенкеті» показані думки різних учасників симпосіону, згадаємо стисло основні їхні тези. Федр казав, що Ерос – найдавніший та наймогутніший бог, який є джерелом хоробрості та

здатен дарувати людям насолоду. Павсаній висловив думку, що Еросів двоє – посполитий (що породжує любов між чоловіком та жінкою) та небесний (що породжує любов юнаків та чоловіків) і наголосив, що небесний Ерос краще за посполитий. Ериксімах казав про те, що Ерос діє у всьому суцільному, поєднуючи різні його компоненти. Арістофан розповів міф про те, що до народження у цьому світі кожна людина була одним цілим з ще однією людиною – чоловіком чи жінкою, а ерос – це жага відновити втрачену єдність, яка виникає у людини, коли вона зустрічає ту половинку, яку було від'єднано від неї. Агатон доводив, що Ерос – найкрасивіший і найбільш досконалий бог, справедливий, розсудливий, хоробрий та мудрий.

Сократ не погодився з іншими учасниками симпосіону та переповів думки щодо Еросу, які йому нібито розповіла жінка на ім'я Діотима. Згідно з цими думками, Ерос – не бог, а геній, який є сином бога добробуту Пороса та персоніфікації бідності Пенії. Відповідно до рис своїх батьків, Ерос, по-перше, тягнеться до прекрасного, а, по-друге, є невдахою в усьому, чим займається. Також Сократ повідомляє, що Ерос є посередником між богами і людьми та захоплюється філософією. Сократ розповідає, що ерос є прагненням безсмертя – люди, як і тварини, прагнуть продовжити себе завдяки народженню нащадків. Однак серед людей є не тільки ті, які хочуть продовжити себе фізично. За словами Сократа, ті чоловіки, які хочуть «фізичного безсмертя» – люблять жінок, а ті, які прагнуть духовного безсмертя – звертаються до чоловіків, оскільки це певним чином їм допомагає обезсмертити себе у державних справах та інших «великих досягненнях» (Plato, 2008).

Що можна встановити шляхом порівняння думок про ерос, які були висловлені Льюїсом, та думок, які були висловлені в діалозі «Бенкет»? Звісно, Платон та Льюїс кажуть про різне. Якщо майже всі учасники платонівського симпосіону так чи інакше у своїх промовах займалися апологією гомосексуального еротизму, то ми цього не побачимо в думках Льюїса. Ми також не побачили у Льюїса чіткої прив'язки еросу до прагнення людиною безсмертя. До того ж, Льюїс не пише про закоханість як цінність в тому контексті, що вона може надати хоробрість, розвиток інтелекту, просування по державній службі та інше, за що так цінують ерос учасники діалогу «Бенкет».

Також можна побачити розбіжності у думках Льюїса і з іншими відомими тлумаченнями кохання. Наприклад, Артур Шопенгауер писав, що ті дії, які вчиняє закохана людина, вона робить саме через інстинкт відтворення роду, який є проявом вселенської волі до життя (Schopenhauer, 1890). Шопенгауер вчить, що усі жертви та безумства, на які йдуть закохані, «є виправданими, адже це майбутнє покоління просить у буття», а справжньою метою (хоча і неусвідомленою) кожного роману кохання є породження певної дитини з тими характеристиками,

які будуть успадковані від її батьків. Але Льюїс бачить це інакше. Він не відкидає сексуальні стосунки в коханні, але не вважає їх основним його компонентом, більше того, Льюїс не зводить сексуальність тільки до потреб продовження роду.

Важливо відмітити, що Льюїс хоча і каже про важливість еросу, але не виділяє його серед інших чотирьох різновидів любові як найважливіший чи єдиний його тип. У цьому ми можемо побачити відмінність його думок від позиції Зигмунда Фрейда, який, по-перше, отожднював ерос з сексуальною сферою («Лібідо наших сексуальних інстинктів збігатиметься з Еросом поетів і філософів, який об'єднує всі живі істоти» (Freud, 1990, p.45)), а, по-друге, казав про Ерос як про найважливішу силу, яка разом з Танатосом визначає людське життя, виступаючи як «потяг до життя», що з'єднує та пов'язує, на противагу «потягу до смерті». Також позиція Льюїса відрізняється і від переконань Герберта Маркузе, який писав, що саме еросу належить провідна роль у створенні культури (Marcuse, 1974). Очевидно, що в філософії Льюїса ерос посідає зовсім не таку важливу роль, як в теоріях Фрейда та Маркузе.

Агапе.

Найвищим різновидом любові, на думку Льюїса, є *ἀγάπη*. Це грецьке слово він перекладає як *charity*, тобто милосердя, благодійність. Нагадаємо, що англійське слово *charity* є відповідником латинського слова *caritas*, яке, у свою чергу, є відповідником грецького слова *ἀγάπη*, яке стоїть в грецькому перекладі Біблії у відомій фразі «Бог є любов».

Давайте пригадаємо цю фразу: «Ми пізнали й увірували в ту любов, яку Бог до нас має. Бог є любов, і хто перебуває в любові, той перебуває в Бозі, і Бог перебуває в ньому» (1 Івана 4:16). Проявом цієї високої любові Бога до людей і було те, що Ісус Христос став Спокутувачем людства. Цікаво, що слова «ерос» та «філія» теж зустрічаються у грецькому перекладі Біблії, але з іншим значенням – слово «ерос» використано двічі в грецькому перекладі Старого Завіту, а в Новому Завіті воно не використовується взагалі; слово «філія» використовується у грецькому перекладі Нового Завіту в контексті опису стосунків Христа та його учнів (Benedict XVI, 2005).

Льюїс тлумачить ставлення Бога до людства саме як агапе, що проявляє себе як любов-дар. За його словами, Богу нічого не потрібно, зокрема, він не був зобов'язаний творити світ та людей. Він створив світ і людей саме як дар і ця його любов є некорислива.

Агапе може проявлятися не тільки у вчинках Бога, але й людини. Але в такому разі через людину любить Бог, бо, за словами Льюїса, тільки Бог може дати людині сили любити незнайомих, злочинців, ворогів.

Цікаво, що, за словами Льюїса, ті, на кого спрямовано агапе, не завжди можуть бути раді цьому.

Як він зазначає, люди часто хочуть, щоб їх любили за ті чи інші їхні переваги – розум, красу, хоробрість тощо, і їм непросто прийняти, що їх люблять не за якісь їхні видатні якості, а саме з милосердя. У цьому пункті філософія Льюїса відрізняється від вчення Мігеля де Унамуно, який писав, що коли людина жадає любові, вона жадає саме співчуття – вона хоче, щоб їй співпереживали, щоб розділяли її біди та смутки (Unamuno, 1954). Але, на думку Льюїса, далеко не всі хотіли б зіткнутися з любов'ю до них саме як з виявом співчуття та милосердя.

Поліаморія в контексті чотирьох модусів любові.

У сучасній дослідницькій літературі щодо феномену любові все частіше зустрічається слово «поліаморія». Пропонуємо розглянути питання: чи може ідея поліаморії співіснувати зі вченням Льюїса про чотири любові?

Передусім, давайте розглянемо буквальный смисл слова «поліаморія». Префікс «полі» походить з грецької мови, позначаючи «багато», а корінь «амор» запозичений з латинського amor, що означає «любов». Нагадаємо, книга Льюїса має назву «The Four Loves», тобто «Чотири любові» і, в принципі, можна було б припустити, що оскільки Льюїс пише про чотири любові, то він каже не про одну любов, а про багато (чотири) любові. Але, по-перше, таке тлумачення було б далеким від того сенсу, в якому дослідники використовують слово «поліаморія». А, по-друге, це не відповідало б самому духу міркувань Льюїса про любов. Для цього мислителя різні прояви любові є модусами одного цілого.

Льюїс пише, що у людини викликає той чи інший різновид любові через те, що вона побачила в об'єкті своєї любові той чи інший аспект досконалості Бога – вияв його краси, мудрості тощо: «Лише будучи в чомусь подібними до Бога, лише будучи виявом Його краси, милосердя, мудрості чи доброти, будь-який земний Улюблений пробуджував у нас любов» (Lewis, 1988, p.190). Також Льюїс пише, що, коли людина у потойбічному житті зустріне з Богом, то вона зрозуміє, що саме вона цінувала в усьому тому, що вона любила за життя: «Ми не зовсім розуміли, що саме любимо. Справа не в тому, що від нас вимагатиметься відвернутися від них – таких дорого знайомих – до Незнайомця. Коли ми побачимо обличчя Бога, ми зрозуміємо, що завжди його знали. Він був причетний до всіх наших земних переживань невинної любові, Він їх створював, підтримував і щомиті наповнював рухом. Усе, що було в них справжньою любов'ю, навіть на землі було набагато більше Його, ніж нашим, і нашим лише тому, що було Його» (Lewis, 1988, p.190). Як зазначає Льюїс, у потойбіччі ми зрозуміємо, що те, що ми любили за життя, та Бог – це як портрет та оригінал, струмки та їхнє джерело, об'єкти, які є гідними любові, та сама любов як така. Тобто, на думку Льюїса, в усіх чотирьох різновидах любові ми насправді любимо

те, що є проявом божественної досконалості. Це не чотири різні любові, це чотири різні аспекти одного і того самого.

Варто сказати, що і у інших авторів (починаючи ще з давніх часів), можна побачити подібні думки. У ХХ столітті, наприклад, Макс Шелер, розвиваючи у своїй роботі «Ordo Amoris» давню християнську ідею, зазначав, що у світі діє універсальна всеохоплююча сила, яка є «зростанням речей» у напрямку свого первообразу, тобто Бога (Scheler, 1973). Цю силу він і називав Любов'ю, вважаючи її проявами і людське кохання, і інші різновиди людської любові. Тобто, коли людина любить щось, що є цінністю для неї (наприклад, пізнання), то це є проявом тяжіння людини до Бога, любов'ю до нього. На думку Шелера, оскільки Бог досконалий, а люди – ні, будь-який прояв любові до Бога може бути лише частковим. Це ніби на своєму шляху до Бога, людина змушена робити привал – хтось ближче, хтось далі від кінцевої мети.

Інший мислитель – Пауль Тилліх – писав, що життя є актуальним буттям, а любов – рушійна сила життя. На переконання цього автора, без любові буття не стає актуальним, адже саме любов пробуджує все, що є, спонукає його зростати над собою. Пояснюючи цей аспект свого вчення, Тилліх пише, що «любов – це спонукання до єднання розділеного» (Tillich, 1974). За його теорією, те, що поєднує любов, було єдиним до свого роз'єднання. Як підтвердження цієї своєї тези він каже, що неможливо об'єднати те, що за своєю суттю не гармоніює одне з одним та є роздільним. Тилліх підкреслює, що любов варто розглядати не як єднання чужих, а як возз'єднання відчужених.

І Льюїс, і Шелер, і Тилліх розглядають різні модуси любові як різні аспекти одної і тої самої сили, що має надзвичайно важливе значення, як для людини, так і для життя як такого. В одній з наших статей ми досліджували як різні поняття у свідомості людини утворюють собою певну систему (Kulyk, 2019), через яку вона дивиться на світ. У випадку філософії Льюїса про модуси любові ми бачимо спробу побудувати подібну систему – в його філософії кожне з цих чотирьох понять – сторге, філія, ерос та агапе – є елементом однієї спільної понятійної системи, розкриваючи свій особливий аспект одного цілого – тої Любові, яка створила цей світ, оповила його собою, надаючи йому сенс та життя. Звісно, Льюїс має на увазі не чотири різні сутності, а чотири аспекти одного і того самого.

Розглянувши цей момент, перейдемо до наступного. Використовуючи слово «поліаморія», дослідники зазвичай мають на увазі, що любов одне до одного можуть відчувати не дві особи, а більше. Тобто, що людина може мати стосунки любові з кількома особами одночасно, при чому за умови згоди усіх учасників цього союзу. Як ця ідея співвідноситься з теорією Льюїса?

В цьому контексті Льюїс міг би запитати: про який саме з модусів любові йдеться? Наприклад, у тому різновиді любові, який Льюїс називає прихильністю (сторге), цілком може бути, що мати відчуває прихильність не тільки до однієї своєї дитини, а до всіх чотирьох своїх дітей, отримуючи у відповідь прихильність від кожного з них. Що стосується того різновиду любові, який Льюїс називає дружбою (філія) ми можемо побачити знову те саме – дружити можуть і троє, і більше осіб. Він писав: «Два – це далеко не необхідне число для Дружби, навіть не найкраще» (Lewis, 1988, р. 91). Що ж стосується милосердя (агапе), то милосердні люди допомагають не якійсь одній особі, а більшій їх кількості. Тобто в цих трьох різновидах любові, про які пише Льюїс, згідно з його вченням, цілком можлива ситуація, коли відповідним чуттям об'єднані більше двох осіб.

Єдиний тип любові, згідно з Льюїсом, де може бути тільки двоє осіб – це ерос: «Ерос (поки він триває) неминуче існує лише між двома» (Lewis, 1988, р. 91). Але ж прихильники ідеї поліаморії мають на увазі передусім саме ерос. Як вони визначають поліаморію? Ось ці дефініції: «Поліаморія – це форма консенсуальної немоногамії» (Bunning, 2016, р. 513); «Поліаморія – це більше, ніж просто відкритість до численних любовних стосунків; це форма етичної немоногамії» (Milona & Weindling, 2025, р. 795). Коли говорять про моногамію чи немоногамію, мають на увазі не стільки прихильність, дружбу чи милосердя, скільки ерос. Але ерос – це той єдиний тип любові, який, за Льюїсом, не може мати більше двох суб'єктів одночасно, інакше це не буде справжньою любов'ю.

Звісно, позиція Льюїса з цього питання не є єдиною можливою з точки зору філософії. Можна знайти філософів, які дотримувалися протилежного погляду. Наприклад, Шарль Фур'є на початку XIX століття стверджував, що люди за своєю природою схильні до поліаморії в сексуальних відносинах, аргументуючи це тим, що подібні стосунки поширені у тих племен, які не підпали під вплив традицій західного світу (Fourier, 1971, р. 334). Але Льюїс такої думки, звісно, не дотримувався. В межах філософії Льюїса немає місця поліаморії в царині еросу.

Підсумовуючи, варто додати, що позиція Льюїса щодо любові визначається не його належністю до тої чи іншої філософської школи чи національної традиції філософування (Kulyk, 2022). На нашу думку, її специфічність полягає в християнських коренях його теорії любові, що особливо помітно в інтерпретації Льюїсом агапе та особливостей зв'язку усіх чотирьох модусів любові.

Висновки.

Як ми встановили, на думку Льюїса, сторге – це прихильність, яка виникає внаслідок потреби однієї особи в іншій, а також звички та сумісного життя разом. Тлумачення Льюїса пропонує більш деталізоване тлумачення сторге, ніж у Н. Ціроніса,

вказуючи, що термін «сторге» позначає не тільки стосунки постачальника турботи та особи, яка її потребує, але також і те, що постачальник турботи може і сам потребувати, щоб його турботу потребували.

Що стосується філії, Льюїс тлумачить її як дружбу, наголошуючи, що на відміну від сторге та еросу, дружба не є досяжною твариною, бо людина знаходить друзів не напівсвідомим чином через звичку (сторге) чи за участі інстинкту (ерос), а робить це вільно та свідомо. На думку Льюїса, для друзів важлива не зовнішність тіла, яка є суттєвою для тих, хто закохується, і не досвід життя поруч, який є суттєвим для виникнення прихильності, а те, що ці люди мають схожі погляди. Позиція Льюїса суттєво відрізняється від поглядів Аристотеля на дружбу зокрема тим, що грецький мислитель тлумачив філію більш широко, включаючи до її складу і те, що Льюїс відносить до сфери сторге.

Під еросом Льюїс розуміє закоханість. В тому як саме Льюїс інтерпретує відношення між сексуальністю і закоханістю, його бачення суттєво відрізняється від позиції Фрейда та Шопенгауера. Льюїс не відкидає присутність сексуального компоненту в закоханості, але не вважає його основним, більше того, Льюїс не зводить сексуальну сферу передусім до потреб продовження роду. Також позиція Льюїса протирічить думкам про ерос, які були висловлені в діалозі «Бенкет» Платона – насамперед щодо його телеології. Льюїс також далекий від того щоб наділяти ерос таким важливим значенням в бутті людини та культури, яким його наділяли Фрейд та Маркузе.

Під агапе Льюїс розуміє милосердя. Це передусім милосердя Бога до людей. На думку Льюїса милосердя людини можливе саме тому, що через таку людину проявляє себе Бог. Як ми показали, вчення Льюїса відрізняється від позиції Мігеля де Унамуну – іспанський філософ вважав, що коли людина жадає любові, вона жадає саме співчуття, а Льюїс констатує, що людині може не подобатися, що її люблять зі співчуття.

Також ми показали, що концепт поліаморії не є застосовним щодо вчення Льюїса. По-перше, тому, що Льюїс каже не про чотири різні любові, а про чотири аспекти одного і того самого – коли людина любить, вона бачить в об'єкті своєї любові якийсь з проявів божественної досконалості. У цьому моменті позиція Льюїса близька до думок Макса Шелера та Пауля Тилліха. По-друге, тому, що якщо в рамках сторге, філії та агапе Льюїс припускав наявність більше двох суб'єктів любові, то в еросі він наполягав, що може бути тільки два суб'єкти.

Як було показано, специфіка погляду Льюїса на любов та концептуальний зв'язок між різними її модусами викликана християнськими коренями цього його вчення

REFERENCES

- Aristotle. (2004). *Nicomachean ethics*. Cambridge University Press.
- Benedict XVI. (2005). *Deus caritas est: Encyclical letter of the Supreme Pontiff Benedict XVI to the bishops, priests and deacons, men and women religious, and all the lay faithful on Christian love*. The Holy See. https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20051225_deus-caritas-est.html
- Brunning, L. (2018). The Distinctiveness of Polyamory. *J Appl Philos*, 35: 513–531. <https://doi.org/10.1111/japp.12240>
- Dilman, I. (1998). C.S. Lewis in *Four loves: Our natural loves*. In *Love* (pp. xx–xx). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/9780230379565_9
- Empedocles. (2001). *The poem of Empedocles: A text and translation with an introduction*. University of Toronto Press.
- Fourier, Ch. (1971). The new amorous world. In J. Beecher & R. Bienvenu (Eds. & Trans.), *The utopian vision of Charles Fourier: Selected texts on work, love, and passionate attraction* (pp. 329–396). Beacon Press.
- Freud, S. (1990). *Beyond the pleasure principle*. W. W. Norton & Company.
- Kulyk, O. (2019). Chaos in Heinrich Rickert's Philosophy. *Scientific and Theoretical Almanac Grani*, 22(8), 37–46. <https://doi.org/10.15421/171982>
- Kulyk, O. (2022). What Is Ukrainian Philosophy? *Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies*. Issue 44, p. 71–76. <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.44.8>
- Lepojärvi, J. (2022). Brilliance and blindspots: New light on C. S. Lewis's *The four loves*. *The Heythrop Journal*, 63(6), 1109–1123. <https://doi.org/10.1111/heyj.14146>
- Lewis, C. S. (1988). *The four loves*. Harcourt, Brace and Company.
- Marcuse, H. (1974). *Eros and civilization: A philosophical inquiry into Freud*. Beacon Press.
- Milona, M. and Weindling, L. (2025). The Story of Romantic Love and Polyamory. *J Appl Philos*, 42: 795–813. <https://doi.org/10.1111/japp.12764>
- Plato. (2008). *The Symposium*. Translated by M. C. Howatson. Cambridge University Press.
- Scheler, M. (1973). Ordo amoris. In *Selected philosophical essays* (pp. 98–135). Northwestern University Press.
- Schopenhauer, A. (1890). Metaphysics of love (R. Dircks, Trans.). In *Essays of Schopenhauer*. Scott.
- Tillich, P. (1974). *Love, power, and justice*. Oxford University Press.
- Tsironis, N. (2023). Storge: Rethinking gendered emotion à propos of the Virgin Mary. In M. Mullett & S. A. Harvey (Eds.), *Managing emotion in Byzantium: Passions, affects and imaginings* (Vol. 7, pp. 184–213). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203710661>
- Turenko, V. E. (2022, November 3–4). Vocabulary of Φιλία in the Hesiodian works: From gods to people. In *Philological sciences and translation studies: European potential* (pp. 214–217). Baltija Publishing.
- Unamuno, M. de. (1954). *Tragic sense of life*. Dover Publications.
- Wilkinson, A. (2012). The *Four loves* on stage. *The Lamp-Post of the Southern California C. S. Lewis Society*, 33(4), 5–16.